

Tatjana Balašova
Daugavpils Universitāte, Latvija

JAUNĀKO PUSAUDŽU MĀCĪBU MOTIVĀCIJAS VEICINĀŠANAS IESPĒJAS LATVIEŠU VALODAS STUNDĀS

Abstract

WAYS TO ENCOURAGE YOUNGER TEENAGERS' LEARNING MOTIVATION AT THE LATVIAN LANGUAGE LESSONS

Learning motivation is one of the key factors in modern schools that facilitate the learning process. The main contents of younger teenagers' motivation is to learn to cooperate with other people in common learning activities. Visualization is a supplementary aid which complements what the teacher has said and helps to achieve the aim of the lesson, it improves the learning process, increases students' learning motivation. The modern teacher should develop ways of students' learning activity at his/her lessons by using visualization techniques or new technologies. One of the most important communicative competence of the Latvian language as a compulsory school subject provides exactly the development of the communication skills. The article is based on the theoretical sources, data analysis of the students and the Latvian language teachers' questionnaires. It is explained in the article how the visualization of the information helps to activate the students' cognitive activity, to create a supportive learning environment which encourages communication and stimulates students' cooperation. The methods used in the articles are the analysis of the scientific literature, questionnaires, the processing and analysis of the statistical data. The aim of the article is to discover the links of the visualization and learning motivation in Latvian language classroom.

Atslēgas vārdi: mācību motivācija, vizualizācija, latviešu valoda, mācību darbība, skolēns, skolotājs.

Skola ir valsts institūcija, kura valstiski mērķtiecīgi izglīto jauno paaudzi un tāpēc izglītības procesam ir jābūt vērstam uz nākotnes vajadzībām. Šodienas izglītības mērķi pedagogiem liek izvēlēties savā darbā tādas metodes un paņēmienus, kuras veicinātu izziņas procesu, paralēli dažādu prasmju un iemaņu attīstīšanai paaugstinātu arī skolēnu mācīšanās motivāciju. Viena no svarīgākajām prasībām, kas tiek izvirzīta mūsdienīgam pedagogam, ir prasme efektīvi pielietot mācību procesā jaunās informācijas tehnoloģijas. Tehnoloģiju izmantošana aktivizē skolēnu mācību darbību, palīdz skolēniem labāk apgūt mācību vielu, kā arī sagatavoties dzīvei zināšanu sabiedrībā.

Ja izglītības satura pilnveidošanas svarīgākie uzdevumi ir tā optimizācija, kā arī sistematizācija, mācību metodikas pilnveidošanai ir nepieciešama tā individualizācija un diferenciacija, tad par didaktisko līdzekļu pilnveidošanas svarīgāko virzienu tiek atzīta vizualizācija. UNESCO 2003. gadā paziņoja par mācību vielas vizualizācijas prioritāti izglītībā [6]. Tieši vizualizācijai jāklūst par palīglīdzekli, kas papildina skolotāja stāstīto, palīdz sasniegt stundas mērķi un pilnveido mācību procesu, aktivizē skolēnu mācību darbību stundās un paaugstina skolēnu mācību motivāciju. Rakstā, balstoties uz teorētisko avotu, skolēnu un latviešu valodas skolotāju anketēšanas datu analīzi, tiek skaidrots, kā informācijas vizualizācija palīdz aktivizēt skolēnu izzinošo darbību, veidot labvēlīgu mācību vidi, kas rosina komunicēt un stimulē skolēnu līdzdarbošanos.

Jaunāko pusaudžu mācību motivācijas veicināšana.

Cilvēka uzvedībā ir divas savstarpēji saistītas puses: rosinošā un regulējošā. Ierosme nodrošina uzvedības aktivizēšanos un virzīšanos, bet regulēšana atbild par to, kā tā veidojas konkrētajā situācijā no sākuma līdz beigām. Psihiskie procesi, parādības un stāvokļi - sajūtas, uztvere, atmiņa, iztēle, uzmanība, domāšana, spējas, temperaments, raksturs, emocijas – tas viss, pārsvarā nodrošina uzvedības regulēšanu. Ja runa ir par uzvedības stimulēšanu jeb rosināšanu, tad tas ir saistīts ar motīva un motivācijas jēdzieniem. Šajos jēdzienos ietilpst priekšstats par vajadzībām, interesēm, mērķiem, nolūkiem, tieksmēm, ierosmēm, kas ir skolniekam, par ārējiem faktoriem, kas liek viņam uzvesties noteiktā veidā, par darbības vadīšanu tās īstenošanas procesā un par daudz ko citu. Starp visiem šiem jēdzieniem, kuri tiek izmantoti psiholoģijā, lai nodrošinātu un izskaidrotu rosinošus brīžus skolnieka uzvedībā, vispārējie, galvenie ir motivācijas un motīva jēdzieni.

Termins „motivācija” ir daudz plašāks par terminu „motīvs”. „Motivācija – vajadzības, intereses, tiecības un citi uzvedību veicinošie un vadošie elementi, kas ar attiecīgo darbību raksturo arī cilvēka personību.” [Breslavs 1999: 90] Cilvēka darbība ir cieši saistīta ar viņa vajadzībām, bet darbību konkrētā virzienā vada motīvi. Vajadzības raksturo cilvēka gatavību izpildīt kādu vispārinātu darbību, bet motīvs piešķir aktivitātei jēgpilnu raksturu. Pēc zinātnieku viedokļiem, motīvi uzdod ievirzi, raksturu personības dotībām, ietekmē tas. Ir ārējie un iekšējie motīvi. „Motivācija ir motīvu kopums, kas saistīts ar konkrēto darbību un rodas no vajadzības, mijiedarbojoties ārējiem un iekšējiem rosinātājiem.” [Baltušīte 2006: 14] Darbība bez motīva vai ar vāju motīvu, vai nenotiek vispār, vai izrādās ļoti nestabila.

Arī mērķis ir svarīgs jēdziens, runājot par mācību motivāciju. Par mērķi uzskata to apzināto rezultātu, uz kuru dotajā brīdī ir virzīta rīcība, kas saistīta ar aktualizētās vajadzības apmierinošo darbību. Motīvi, vajadzības un mērķi – ir cilvēka motivācijas pamats. A. Milts kā galvenās motivācijas sfēras veidotājas nosauc arī intereses. [Milts 1999: 21] Ar interesi apzīmē noteiktu vērtējošu attieksmi pret kaut ko, interese var apzīmēt arī kādas darbības vērtējumu, kas subjektā rada pozitīvu emocionālu pārdzīvojumu. Ja vajadzība pēc šādiem pārdzīvojumiem kļūst par intereses pamatu, tad interese jau ir vajadzība, tad tā kļūst par aktīvu motīvu un rosina darbībai, apmierina šo nepieciešamību pēc pārdzīvojumiem. Tā var veidoties interese par uzdevuma risināšanu, lai gūtu emocionālu apmierinājumu par pārvarētām grūtībām.

Motivācija ir saistīta ar vecuma īpatnībām. Dažāda vecuma skolēniem mācību motivācijas īpatnības ir atšķirīgas. Skolēnu galvenā darbība ir mācīšanās, taču katra vecumposma specifiku nosaka tas, kādus īstenības aspektus bērns apgūst mācīšanās gaitā. Tas nosaka

galveno darbību katrā vecumposmā. Ir sekojošas jaunāko pusaudžu īpatnības, kas veicina mācību motivāciju:

- Jaunākajam pusaudzim ir vēlēšanās būt pieaugušam, patstāvīgam. Viņi cenšas uztvert un iegaumēt normas, vērtības un uzvedības veidus, kuri pastāv pieaugušo pasaulē. Attieksme pret pusaudžiem kā pret bērniem apvairo un attālina viņus no pieaugušajiem. Pusaudzis ir gatavs tiem mācību darbības veidiem, kuri ļauj uzskatīt sevi par pieaugušo.
- Zinātkāre, tieksme pēc izziņas, enerģija, strauja aktivitāte, iniciatīva un vēlēšanās darboties – tas viss ir raksturīgs pusaudžu vecumam. Pusaudzis ir aktīvs un gatavs darboties kopā ar pieaugušajiem un vienaudžiem.
- Pusaudzis grib zināt, kas viņš īsti ir, un izmēģina dažādas lomas. Pusaudzim raksturīga pašizteikšanās un pašapliecināšanās vajadzība.
- Viņam patīk patstāvīgas nodarbību organizācijas formas, iespēja pašam organizēt savu izziņas darbību.
- Viena no dominējošām vajadzībām jaunāko pusaudžu vecumā ir izziņas vajadzība. Tās apmierināšanas rezultātā izveidojas noturīgas izziņas intereses, kuras nosaka pozitīvu attieksmi pret mācību priekšmetiem. Pusaudzim ir ļoti svarīgi apzināties zināšanu lomu dzīvē, citādi var izveidoties negatīva pārliecība un attieksme pret kādu priekšmetu.
- Īpašo spēju (muzikālo, tehnisko u.c.) attīstība.

Motivācijas galvenais saturs šajā vecumā ir iemācīties sadarboties ar citiem cilvēkiem kopīgajā mācību darbībā. Motivācijas veidošana no skolotāja prasa neatlaidību, patiesu ieinteresētību, lielu pacietību. Tikai tāds skolotājs, kam ir dziļa interese par mācāmo vielu, mīlestība pret bērniem un savu profesiju, var panākt, lai skolēnos veidotos noturīga pozitīva motivācija pret mācībām.

Vizualizācija - mācību motivācijas veicināšanas līdzeklis.

Vizualizācijas jeb tieši jauno tehnoloģiju pielietošanas mūsdienīgās iespējas didaktiskā nozīme tiek izpausta, pirmkārt, mācību procesa uzskatāmības principa realizēšanā jaunajā līmenī. Pateicoties mūsdienīgām tehnoloģijām, skolotājam pieejamo materiālu daudzums ir pārsteidzošs: filmas, attēli, video un audioieraksti par dažnedažādām tēmām. Tas viss palīdz aktivizēt skolēnu izzinošo darbību, veidot labvēlīgu mācību vidi, kas rosina komunicēt, stimulē skolēnu līdzdarbošanos. Vizuālie tēli ir spēcīgs instruments gan informācijas nodošanai, gan arī intereses stimulēšanai.

Pateicoties mācību vielas vizualizācijai tiek attīstīta ne tikai loģiskā, bet arī verbālā un tēlainā domāšana. Informācijas vizualizācijas paņēmieni dod iespēju harmoniski attīstīt visas skolēnu kognitīvās struktūras.

Mūsdienīgie tehniskie līdzekļi paplašina dažādu metožu un paņēmienu izmantošanas iespējas, ņemot vērā viņu vecumu, attīstības līmeni un sagatavotību: no garīgi atpalikušajiem bērniem vai problēmbērniem līdz spējīgiem un talantīgiem bērniem. Mūsdienīgie MTL palīdz gan skolotājam, gan skolēniem kļūt par aktīviem sadarbības dalībniekiem, jo daudzi mūsdienīgie MTL dod iespēju parādīt patstāvīgumu un radošo aktivitāti, izstrādājot jaunus didaktiskos materiālus, izkopjot un pilnveidojot izpildāmos darbus un projektus.

Mācību motivāciju ietekmē mācīšanās situācija, apstākļi, kuros noris skolēnu darbība un kurus veido skolotājs. Svarīga ir arī attieksme pret mācībām. Tā var būt negatīvā, vienaldzīgā, pozitīvā. Lai veicinātu skolēna mācību motivāciju pedagogs, pirmkārt, nosaka skolēna attieksmi pret mācībām. Ja skolēns ir apmierināts ar savu darbību, tad tā iegūst personisku jēgu un nozīmību un galu galā iegūst radošu raksturu. Ja skolotājs, plānojot mācību stundu, ņem vērā skolēnu attieksmi un vajadzības, tad tiek rosināta skolēnu motivācija piedalīties aktīvi un centīgi. R.Baltušīte norāda, ka Latvijas psiholoģijas zinātnieki – I.Krūmiņa, S.Liepiņa, Dz. Meikšāne, I.Tiltiņa – atbalsta viedokli par to, ka „nav iespējams motivēt skolēnu, bet var noorganizēt apstākļus, kas palielinās iespēju, ka mācīšanās motivācija kļūs spēcīgāka.” [Baltušīte 2006: 30] Sekmes, sasniegumi, nozīmīgi piemēri, informācija par darba rezultātiem, patīkamu izjūtu sekmēšana – tas viss veicina mācību motivāciju. Skolotājam konkrēto darbību jāorganizē tādejādi, lai tā radītu pozitīva gandarījuma un prieka emocijas par panākumiem, sasniegumiem. Tad tiek veidota vajadzība pēc darbības, kas rada patīkamus pārdzīvojumus.

Daudzējādas un neizsmeļamas MTL iespējas daudziem skolotājiem izraisa aizraušanās ar tādiem līdzekļiem, un tad tie pārvēršas par pašmērķi. Viss ir labs ar mēru – noteikums, ko var pielietot arī pedagogijā, to varētu nosaukt par apmācības un audzināšanas otro „zelta likumu”. Jebkurš visbrīnīšķīgais līdzeklis vai metode ir lemts neveiksmei, ja skolotājs zaudē mēra izjūtu, izmantojot to. Nevienu apmācības tehnisko līdzekli, kas tiek izmantots skolā, pat datoru ar tā pārsteidzošajām iespējām, nevar pretstātīt citam līdzeklim, jo katrs no tiem ir izdevīgs tikai noteiktās apmācības situācijās, risinot noteiktus didaktiskos uzdevumus. Tāpēc ir nepieciešams izmantot tos gan atsevišķi, gan kombinējot ar citiem, jo tas ir viens no apmācības un audzināšanas multimediju līdzekļu izstrādāšanas iemesliem.

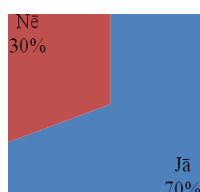
Lai noskaidrotu latviešu valodas un literatūras skolotāju un skolēnu viedokli par problēmām, kas saistītas ar vizualizācijas metodi un to saikni ar mācību motivāciju, kā arī meklētu līdzekļus situācijas uzlabošanai, tika izvēlēta aptaujas metode – anketēšana. Skolēnu aptaujai par pamatu tika izmantota J. Ļepešovas „Skolas motivācijas tipa diagnostikas metodikas” skolēnu aptauja. [Ļepešова 2007: 40]. Viena anketa tika piedāvāta 6.klašu

skolēniem, otrā – latviešu valodas un literatūras skolotājiem. Anketas aizpildīja 145 skolēni un 15 skolotāji. Anketēšana notika Daugavpils, Rēzeknes, Līvānu, Rīgas skolās.

Skolēnu anketa noteica, kāda motivācija ir katram skolēnam un kāda tai ir saikne ar vizualizācijas metodes pielietojšanu latviešu valodas stundās. Tika piedāvāti 22 apgalvojumi.

Anketas 1.-9. apgalvojumi noteica iekšējos motīvus. Skolēniem ar izteikto iekšējo motivāciju dominē paša interese, nav izteiktas vēlmes pēc augstas atzīmes, patīk process, nevis rezultāts. 1. attēls atspoguļo 1.-9. apgalvojumu apstiprinošo un noliedzošo atbilžu kopējo rezultātu.

1.attēls. Skolēnu anketas 1.-9. apgalvojumu atbilžu kopējie rezultāti procentos.

Avots: autora sastādīts pēc skolēnu anketu analīzes rezultātiem.

Apkopojot iegūtos datus var secināt, ka 70% skolēniem ir augsta iekšējā motivācija. Bet 30% skolēniem tā ir zema.

Skolēnu anketas 10.-18. apgalvojumi noteica ārējos motīvus. Skolēniem, kam ir izteikta ārējā motivācija, ir ļoti svarīgs apkārtējo cilvēku vērtējums, viņi mācās, lai saņemtu labas atzīmes un uzslavu. Šīs grupas apgalvojumu atbilžu rezultāti ir apkopoti 2.attēlā.

2. attēls. Skolēnu anketas 10.-18. apgalvojumu atbilžu kopējie rezultāti procentos.

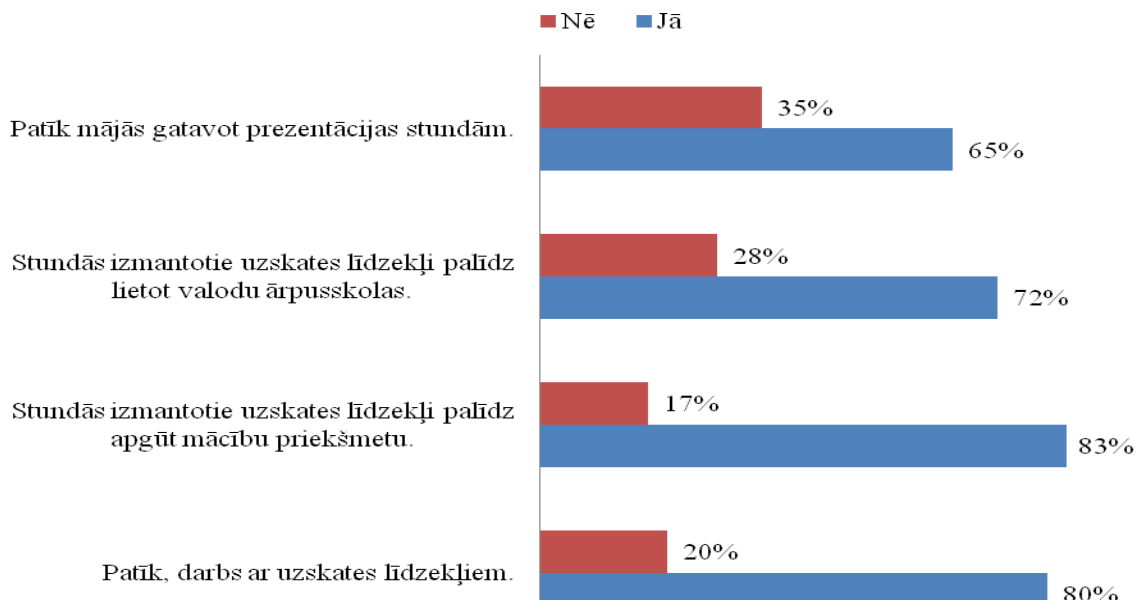

Avots: autora sastādīts pēc skolēnu anketu analīzes rezultātiem.

Salīdzinot iegūtos datus mēs varam spriest par to, kāds motīvs katram skolēnam ir dominējošais.

Skolēnu anketas pēdējie četri jautājumi noteica skolēnu viedokli par vizualizācijas metodes pielietošanu un tās nozīmi latviešu valodas un literatūras stundās. Apstiprinošo un noliedzošo atbilžu rezultāti procentos par katru no šīs grupas apgalvojumu ir parādīti 3.attēlā.

3.attēls. 19.-20.apgalvojumu apstiprinošo un noliedzošo atbilžu rezultāts procentos.

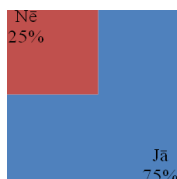
Avots: autora sastādīts pēc skolēnu anketu analīzes rezultātiem.

Šo apgalvojumu rezultāti parāda, ka 80% aptaujāto patīk darbs ar attēliem, prezentācijām, shēmām un tabulām. Un 83% uzskata, ka tas palīdz apgūt latviešu valodu un literatūru.

72% aptaujāto skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka stundās izmantotie uzskates līdzekļi palīdz lietot latviešu valodu ārpusskolas. Anketas pēdējais apgalvojums bija saistīts ar skolēnu interesi pildīt mājas uzdevumus, gatavojot prezentācijas latviešu valodas un literatūras stundām. Un šim apgalvojumam, kā jau bija sagaidāms, piekrīt tikai 65% skolēnu. Tas ir izskaidrojams, pirmkārt, ar to, ka skolēniem vispār nepatīk pildīt jebkādas mājas darbus, otrkārt, ar to, ka tādi uzdevumi saistīti ar radošām spējām un daudziem skolēniem tās nav tik labi attīstītas. Un treškārt, ar to, ka tas ir ļoti laikietilpīgs mājas uzdevums.

Šīs grupas apgalvojumu apstiprinošo un noliedzošo atbilžu kopējais rezultāts ir apkopots 4.attēlā.

4.attēls. 19.-20. apgalvojumu atbilžu kopējais rezultāts procentos.

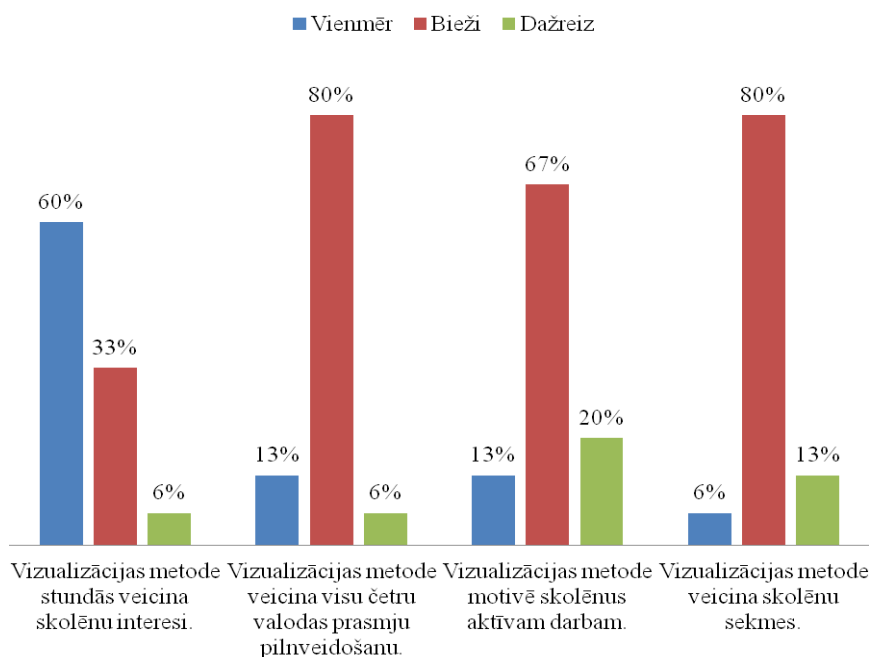
Avots: autora sastādīts pēc skolēnu anketu analīzes rezultātiem.

Apkopoti rezultāti parāda, ka 75% aptaujāto skolēnu atbalsta vizualizācijas metodes pielietošanu latviešu valodas un literatūras stundās, uzskata to par nozīmīgu šī mācību priekšmeta apgūvē.

Skolotāju anketā tika piedāvāti 9 apgalvojumi ar Likerta atbilžu skalu (intervālu atbilžu formāts 1 – 5). Skolotājiem tika lūgts ne tikai atzīmēt viņiem atbilstošāko atbildes variantu, bet arī pamatot savu skatījumu, uzrakstot komentāru par savu izvēli.

Tas, ka vizualizācijas metode veicina skolēnu interesi apliecina ne tikai skolotāju anketas 6. apgalvojuma atbilžu rezultāti, kas apkopoti 5. attēlā (šī apgalvojuma atbildes variantam „Vienmēr” ir vislielākais atbilžu skaits - 60% skolotāju ir izvēlējušies šo variantu), bet arī skolēnu anketās sniegtās atbildes. Ne velti 93% aptaujāto skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka skolotāja interesanti pasniedz mācību vielu.

5. attēls. Skolotāju anketās apgalvojumu par vizualizācijas metodes pielietošanas mērķiem un uzdevumiem sniegto atbilžu rezultāti procentos.

Avots: autora sastādīts pēc skolotāju anketu analīzes rezultātiem.

Salīdzinot 5.attēlā sniegto atbilžu rezultātus var secināt, ka vizualizācijas metode mācību stundās bieži ne tikai motivē skolēnus aktīvam darbam (tam piekrīt 67% aptaujāto skolotāju),

bet arī veicina skolēnu sekmes (to apliecina 80% skolotāju) un pilnveido visas četras valodas prasmes (uzskata 80% aptaujāto skolotāju), kas ir mācību priekšmeta „Latviešu valoda un literatūra” galvenais uzdevums. Komentējot savu izvēli, skolotāji uzsver, ka vizualizācijas metode palīdz arī veicināt skolēnu fantāziju un radošo aktivitāti, rosina izteikt savu viedokli un kļūt par aktīviem sadarbības dalībniekiem.

Ar anketu palīdzību izdevās iegūt daudzpusīgu un ļoti interesantu informāciju par mācību motivācijas un vizualizācijas metodes saikni 6. klases latviešu valodas un literatūras stundās. Apkopojot anketu rezultātus var izdarīt sekojošus secinājumus:

- 1) Vizualizācijas metodei piemīt ne vien informatīvi izglītojoša, bet arī motīvveidojoša ietekme;
- 2) Mācību satura vizualizācija ne tikai motivē skolēnus aktīvam darbam, bet arī veicina visu četru valodas prasmju pilnveidošanu;
- 3) Vizualizācijas metodes pielietošana latviešu valodas un literatūras stundās veicina jaunāko pusaudžu izzināšanu un radošo darbību;
- 4) Mācību satura vizualizācija apmierina jaunāko pusaudžu vajadzību pēc saskarsmes, rada saskarsmi rosinošu atmosfēru;
- 5) Mācību satura vizualizācija nodrošina diferencēto pieeju mācību procesā.

Bibliogrāfija

1. Baltušīte, R. (2006) *Skolotāja loma mācīšanās motivācijā*. R.: RaKa.
2. Breslavs, G. (1999) *Psiholoģijas vārdnīca*. R.: Mācību grāmata.
3. Milts, A. 1999. *Ētika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 56 lpp.
4. Лепешова Е. (2007) Методика диагностики типа школьной мотивации. *Школьный психолог*, № 9: 40-43.
5. <http://eacea.ec.europa.eu> [2011.24.04]